

Sename dvare po šimto metų

Rita ŽADEIKYTĖ

Užvenčio dvaro pastatas apie 1960 m. Nuotrauka iš Maironio lietuvių literatūros muziejaus fondų

(Fragmentai iš to paties pavadinimo R. Žadeikytės publikacijos, išspausdintos „Šiaulių krašto“ „Atolankų“ priede 1997 m. vasario 27 d.)

Dvaro svirne – kruopelė Marijos atminties

Užvenčio kraštotyros muziejus įsikūręs sename dvaro svirne. „Didžiulės patalpos nešildomos“, – sako Vaclovas Rimkus ir įveda į priangį. Dviejuose didžiuliuose kambariuose – Užvenčio praeities momentai. Marijai Pečkauskaitėi irgi skirta vieta. Užvenčio kraštotyros muziejuje nekvepia parketo vašku, kaip jau įprasta kituose muziejuose. Vaclovas Rimkus ranka nubraukia nuo stendo stiklo dulkes: pirmasis Marijos Pečkauskaitės kraštotyrinis darbas apie Pavandenės kaimą, kraštotyrininkų laiškas Marijos seseriai Zofijai Pečkauskaitėi, Marijos nuotraukos, kelios rankraščių kopijos. Tamsiam kampe pastatytas didelis Marijos Pečkauskaitės biustas. Jo autorius – kaunietis skulptorius V. Žuklys. Šalia – tautodailininkės kaunietės Dalios Rudokaitės paveikslėlis „Šatrijos Ragana ir Višinskis“.

Užvenčio kraštotyros muziejus į dvaro svirną atsikėlė 1980 metais. „1968 metais pirmieji viešai minėjome Šatrijos Raganos 90-metį, o nuo 1966 metų jau buvome įkūrę Šatrijos Raganos memorialinį muziejų mažame namelyje ant Ventos kranto. Į jį atstogauti atvažiuodavo dvarininkaitės Smilgevičiūtės, Jono Smilgevičiaus, kuris nusipirko dvarą, bankrutavus Anuprui Pečkauskui – Marijos tėvui, dukros. Tebestovi dabar tas namelis liepų alėjoje, jame gyvena žmonės. Po šį namelį, aišku, vaikščiodavo ir Marija Pečkauskaitė, kai ji atvažiuodavo, jau gyvendama kitur, aplankyti senojo jaunystės dvaro“, – pasakoja Vaclovas Rimkus.

Svirnas autentiškas, tik kiek sutvirtintas – pakeistos lubos, lubų sijos

tos pačios, tik, pasak Vaclovo Rimkaus, nuskustas įjuodęs nuo laiko sijų paviršius.

Ar liepų alėja ir Venta beatmena Šatrijos Raganą?

Šimtamečių liepų alėja, kuria taip mėgo vaikščioti Šatrijos Ragana su Povilu Višinskiu, kunigu Bukontu, išlikusi. Marija dažnai atvažiuodavo į Užventį pas Smilgevičiutes. Čia ji paguosdavo jau šalto likimo nugalėbėsčiuotą širdį jaunystės prisiminimais. Ji eidavo senąją alėją, susirasdavo seną liepą, kurioje anuomet savo ranka buvo liepos žievėje išpjovusi žodį „Atmink!“, apsikabinusi medį kaip mylimą žmogų – stovėdavo... Toliau, kitoje liepoje, buvo išpjovusi širdį ir savo inicialus, dar kitoje – jos šeimos herbas. Šatrijos Ragana mylėjo savo liepas. Marijos pažymėtų liepų alėjoje nebėra – 1945-1946 metais Užventyje mokytojavęs toks Jazgevičius nusikirto tas liepas kurui.

Ventos pakrantė irgi „išvalyta“. Nuo Šatrijos Raganos atminimo. Vaclovas Rimkus pasakojo, jog valant Ventos tvenkinį buvo padarytos dvi dirbtinės salos, prieš tai, aišku, „išvalius“ Šatrijos Raganos nuvaikščiotus lieptelius. Buvo padaryti ir nauji liepteliai, bet dabar sulaužyti ir „galima sakyti ničnieko nėra. Tuščia. Išvalyta“.

Ar Venta ir liepų alėja beprisimena Šatrijos Raganą? O Šatrijos Ragana mena tas vietas savo kūrinuose, pavyzdžiui, „Viktutėje“:

„Ramiai ramiai liūliavo Venta... jos sidabrinėse bangose didelis mėnuo lingavo savo veidą, tiesdamas mums po kojų platų vieškelį, auksu grįstą. Tyliai, iš lengvo nerdami irklus tame aukse, vis arčiau plaukėm prie to dainos burtininko. Tyla, nieko netrukdoma, didi tyla... Tos dainos

(Nukelta į 22 psl.)

(Atkelta iš 21 psl.)

klauso seni gluosniai ir, žemai pasilenkę, susigraudinę bučiuoja savo tamsiomis šakomis sidabrinę Ventos veidą, ir kelmai, juodas galvas tarp bangų iškėlę, ir žvaigždės, mirgančios upės gėlmėse... (...) Koks gražus šis pasaulis ir kaip aš jį myliu! Žiūriu čia į snaudžiančius upės vandenį, apipintus tamsių gluosnių vainiku, čia į žvaigždes, žibančias viršum mūsų ir po mumis, čia į jį, į tą mano iš viso pasaulio išrinktąjį... Sutinku jo akis, žiūrinčias į mane – ir jaučiu tiek noro ir jėgų dirbti, naudingai gyventi..."

„Gražios dabar naktys: šviesios, tylios, ramios. Tamsiame danguje žiba apskritas mėnuo, aukštinės žvaigždės blizga mirksėdamos, o žemai balta ir balta... Sodo medžiai miega, apdengti sniego pūkais, toliau matyti užšalusi Ventos vaga, panaši į platų vieškelį, – dar toliau – susikūprinusių trobelių būrys... Toks visur ramumas, tokia didelė tylą..."

Kaip man visa tai brangu! Kaip lengvai kvėpuoja krūtinė tokiomis naktimis, turėdama prieš save tą mylimą Ventą, tas senas surūkusias trobeles! (...) „Venta jau numetė ledus, bėga uždama ir griudama tiltus. Kartais, turėdama laiko, einu pas malūną ir, atsistojusi ant tilto, žiūriu, kaip vanduo puola žemyn.

Žiūriu, žiūriu, atsitraukti negalėdama, taip gražiai atrodo.”

Šatrijos Raganos liepų alėja veda prie didelio dvaro pastato. Trobesiai pastatyti iš buko kietmedžio. „Todėl jis toks ir ilgaamžis“, – priduria Vaclovas Rimkus. Pastatui uždėtas šiferio stogas, nebe toks, kaip prie Šatrijos Raganos. Stoglangiai buvę pusapvaliai, dabar – kvadratiniai. „Tik kaminas tikras žemaitiškas išlikęs“, – pasakoja kraštotyrininkas. Dvaro pastate dabar gyvena dvilika užventiškių šeimų.

Šatrijos Raganos kambary

Prie verandos snaudžia tingus tamsrudis katinas. Veranda ir prieangis kvėpia kažkuo iš praeities – gal senu medžiu? Iš prieangio į dešinę pirmasis kambarys buvo Šatrijos Raganos.

Už stalo, mažytėjė virtuvėlė išbaltintom lubom ir sienom, sėdi moteriškė. Kambary šilta ir jauku. Baltos šilkinės užuolaidėlės. Rožėmis siuvinėtas kilimėlis ant sienos. „Gyvenu viena, – besišypsantiomis akimis ir žemaitiška tarme pasakoja dabartinė Šatrijos Raganos kamarėlio šeimininkė Aksinija Jaspelskytė. – Aš tik girdėjau, kad čia gyveno tokia mokytoja. Bet kad aš ir pasapnuočiau ją, nepažinčiau, kokia ana buvo”.

Iš Šatrijos Raganos kamarėlio padaryta Aksinijos virtuvė ir kambarys. Vienintelis kambario keturių dalių langas siena padalytas pusiau: du puslangiai – virtuvei, du – kambariui. „Nebuva, vaikelai, tuos pertvaras. Išvarstyti po Smilgia išėjima“, – aiškina Aksinija.

Aksinija Jaspelskytė – bene pati „turtiniausia“ Šatrijos Raganos paveldėtoja: jos kambary virš spintos įtaisytas angelas – laimės nešėjas. Jį kažkas rašytojai buvo padovanojęs. „Vienintelis prisiminims nu anuos ir tiera. Nežinau, ar nu anuo kuokia nauda yra, ar uns reikalings ar nereikalings. Nežinau, kažin ar uns neš laimi? – juokiasi Aksinija. – Aš tik tų ungelioka sauguoju. Siedu pri tuo ungela, ir viskas”.

„Norėjo išplėsti ir išsinešti kai kas, tą angeliuką „iškeravojo“ žmonės“, – pasakoja Vaclovas Rimkus.

Aksinijos kambary kvėpia švara, baltom lininėm lovatiesėm ir staltiesėm. Tiksi laikrodis. Šven-

Iš buvusio Užvenčio dvaro ūkvedžio Putramento žmonos Putramentienės prisiminimų

→
tųjų paveikslai ir kilimėlis „gyvena“ ant baltų sienų. Kažkodėl atrodo, kad Aksinijos kambarys stebėtinais išlaikė kažką artimo Šatrijos Raganai.

→
Iš Marijos Pečkauskaitės jaunystę pirmasis pasibeldė Višinskių Poviliukas. Jie dažnai susitikdavo, mėgo senojo Užvenčio dvaro sodą, o ypač alejas. Dabar dar yra išlikę ant vienos liepos Marijos ir Povilo išpjaustyti inicialai...

Vėliau į Užventį atvyko kunigas Kazimieras Bukontas. Jis pradėjo lankytis sename dvare, nes čia buvo kultūringa aplinka, o Pečkauskaitės turėjo gausią biblioteką, kurios galėjo pavydėti kaimyniniai dvarininkai. Be to, jaunąjį kunigą imponavo ir dvi gražios, kultūringos, apsišvietusios panaitės. Pamažu tarp jaunojo kunigėlio ir dvaro panaitės Marijos ėmė šiltėti abipusiai santykiai... Jie viešai eidavo pasivaikščioti, važiuodavo drauge pas kaimynus dvarininkus į puotas, drauge čiuožinėdavo su pačiužomis ant užšalusio Užvenčio dvaro tvenkinio. Buvo nuostabu...

Marija buvo aukšto ūgio, laiba, brunetė ir labai graži akių. Turėjo ilgas, storas, juodas kasas, kurias nešiojo aplink galvą sudėjęsi. Laikėsi labai išdidžiai. Nekreipė dėmesio į žmonių kalbas, šmeižtus, kurie kaip gyvatės vyniojosi apie rašytoją...

Poilsio valandos praeidavo dvare muzikuojant, nes Marija gražiai skambindavo fortepionu, o Bukontas gerai griežė smuiku. Dažnai būdavo ir svečių...

Marija retkarčiais atvažiuodavo iš Židikų į Užventį. Ap-sistodavo pas poniją Putramentienę, kuri turėjo savo namus kitoje Ventos pusėje ant aukšto kranto, priešais Marijos senąjį dvarą. Sako, atsisėda prie lango ir žiūri į visą dvaro vaizdą, į sodą, į Ventą ir labai gailiai verkia.

– Ko verki, pana Marija? – klausia Putramentienė...

– Verkiu viso to, kas praėjo, ir tų malonių valandų, kurių tiek daug praleidau šitam kampely... – ir vėl verkia...

Prieš mirtį rašytoja gulėjo Kauno Raudonojo kryžiaus ligoninėje. Prezidentas Antanas Smetona tada atsiuntė jai didelę puokštę baltų rožių. Marija nususuko į sieną ir pratarė:

Jono Danausko nuotrauka